УДК 159.9.072.5

Theoretical and practical aspects of in-depth cognition of the subject's psyche in its pralogically-visualized representations

Теоретико-практичні проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта в її пралогічно-візуалізованих виявах

«Точна наука ніколи не може обійтись
без реального в метафізичному смислі»
М. Планк

«Exact science can never do without
the real in the metaphysical sense»
M. Planck

Tamara Yatsenko

Academician of the NAPS of Ukraine, Doctor of Psychology, Professor of the

Department of Practical Psychology National Pedagogical Dragomanov University

Тамара Семенівна Яценко

Академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор

E-mail: yacenkots@gmail.com

ORCID iD 0000-0002-1996-66IX

ResearcherID: Q-5545-2018

National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

14/8, Turhenivs'ka Str., Kyiv, 01135

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна

Тургенівська, 14/8, Київ, 01135

Lyubov Halushko

PhD in Psychology, Associate Professor

Любов Ярославівна Галушко

Кандидат психологічних наук, доцент

E-mail: halushkolya@gmail.com

ORCID iD 0000-0001-6323-5307

ResearcherID: AFQ-6082-2022

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical, Ukraine

1, Shevchenka Str., Kropyvnytskyi, 25006

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Шевченка, 1, Кропивницький, 25006

Iryna Ievtushenko

PhD in Psychology, Associate Professor

Ірина Володимирівна Євтушенко

Кандидат психологічних наук, доцент

E-mail: eiv7308@gmail.com

ORCID iD 0000-0001-5145-7332

National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

14/8, Turhenivs'ka Str., Kyiv, 01135

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна

Тургенівська, 14/8, Київ, 01135

Inesa Serhata

Post-graduate student of the Department of Psychology

Інеса Олегівна Сергата

Аспірантка кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації

E-mail: inesaserhata@gmail.com

ORCID iD 0000-0001-7366-675X

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

24, Ostafia Dashkovicha, Cherkasy, 18000

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Остафія Дашковича, 24, Черкаси, 18000

Kateryna Tkachenko

Post-graduate student of the Department of Psychology

Катерина Вячеславівна Ткаченко

Аспірантка кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації
E-mail: katerinatkachenko1809@gmail.com
ORCID iD 0000-0003-4689-6167
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine
24, Ostafia Dashkovicha, Cherkasy, 18000
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна
Остафія Дашковича, 24, Черкаси, 18000

Abstract

The article «Theoretical and Practical Aspects of In-Depth Cognition of the Subject's Psyche in its Pralogically Visualized Representations» covers the important aspects of revealing the essence of the psyche under the conditions of its recoding from the ideal reality to the objectified reality. The main **method of the research** is active social-psychological cognition (ASPC), which relies on the spontaneity and ease of the subject's behavior under the conditions of objectification of their psyche in thematic drawings. Under the specified conditions, the psychologist's dialogue with the respondent plays an important role in psychoanalytical revealing of the semantic parameters of the representations of the psyche. The figurative and symbolic presentation provided an opportunity to explore the role of the law of «participation» (involvement) in the objectification, in the plane of observation of the psyche. The **results** of the research make it possible to state the possibilities to objectify in psychodrawings such meanings of the psyche that would be impossible to express verbally, which is facilitated by the effectiveness of the mechanisms of displacement, thickening, hint, hyperbolization, which are common to dreams as well.

The content of the article allows to draw **a conclusion**: the visualization of the psyche opens the perspectives to cognize the archaic factors, the objectification of which occurs due to the actualization of the archetypal symbols. The latter opened up prospects for research of the impact of pralogical thinking on its visualized presentation, which catalyzes the self-cognition of future psychologists.

Keywords: active social-psychological cognition (ASPC), visualization, in-depth cognition, participation law, pralogical thinking.

Анотація

Стаття «Теоретико-практичні проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта в її пралогічно-візуалізованих виявах» охоплює вагомі проблеми розкриття сутності психічного за умов його перекодування з ідеальної реальності в опредметнену. Провідним **методом дослідження** є активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), що спирається на спонтанність і невимушеність поведінки суб'єкта за умов опредметнення власної психіки у тематичних малюнках. За вказаних умов визначну роль набуває діалог психолога з респондентом, який сприяє психоаналітичному розкриттю смислових параметрів презентантів психіки. Образно-символічна презентація надала можливість дослідити роль закону «партиципації» (співпричетності) в об'єктивуванні у площину спостереження, змісту психічного. **Результати дослідження** дають змогу констатувати можливості презентації в психомалюнках таких смислів психіки, які не піддаються вербальному вираженню, цьому сприяє дієвість механізмів зміщення, згущення, натяку, гіперболізації та ін., що є спільними і для сновидінь.

Зміст статті дає змогу зробити **висновок**: візуалізація психіки відкриває перспективи пізнання архаїчних чинників психіки, об'єктивування яких відбувається завдяки актуалізації архетипної символіки. Останнє відкрило перспективи дослідження впливу пралогічного мислення на візуалізовану його презентацію, що каталізує самопізнання майбутніх психологів.

Ключові слова: активне соціально-психологічне пізнання (АСПП); візуалізація; глибинне пізнання; закон партиципації; пралогічне мислення.

Вступ

Багаторічна діагностико-корекційна практика *активного соціально-психологічного пізнання* (далі АСПП), яка реалізується у груповій формі, стала

підґрунтям для формування психодинамічного напряму в його теоретико-методологічній сутності.

Розроблений нами метод АСПП враховує голограмну вибудову функціонування несвідомого, що й задає асиметрію спрямувань активностей двох сфер психіки. Холістичне (грец. holos – ціле) розуміння феномену психіки є важливим для оптимальної реалізації методу АСПП, який базується на взаємозв'язку в психіці свідомого і несвідомого, ідеального і матеріального. Наразі ми представляємо результати досліджень, що враховують вказані вище позиції. Формат цілісного розуміння психічного дає змогу підкреслити проблему глибинного пізнання, в основу якого покладено самоплинність спонтанної поведінки суб'єкта, що енергетично стимулюється «домінантною мотивацією». Спонтанна поведінка особи є непідлеглою контролю свідомості і тому синтезовано виражає інтереси філо- та онтогенетичних факторів психіки.

В наших працях останніх років констатовано активний вплив *домінантної мотивації* на індивідуалізацію спонтанної поведінки учасників АСПП, яку енергетично каталізує архаїчний спадок людства (комплекс Едіпа, вина, стражденність, жертвопринесення, тенденція до володарювання (чи рабопідкорення), мазохізм та ін.) (Т. Яценко, 2021).

Вказані глибинні чинники невимушеної активності взаємопов'язані з пралогічним мисленням, яке синхронізується як з онтогенетичними, так і філогенетичними надбаннями психічного. Візуалізовано-спонтанна самопрезентація суб'єкта, яка дотримується тематичної заданості, актуалізує пралогічні можливості психіки в перекодуванні її із ідеальної (неспостережуваної) реальності в опредметнену. На можливості до перекодування ідеальної психічної реальності в опредметнено-візуалізовану (із збереженням *інформаційних еквівалентів*) уже давно звернули увагу відомі фізіологи: П. Анохін, К. Прібрам, К. Судаков (P. Anohin, 1998; K. Pribram, 1975; K. Sudakov, 2002).

Метою нашого дослідження є вивчення можливостей інформаційно-адекватного перекодування психічного в опредметнені форми, які відкривають

перспективи опосередковано-опредметненого його пізнання в цілісності: «свідоме / несвідоме».

Процес глибинного дослідження психічного спирається на актуалізацію символічно-образної мови несвідомого в процесі тематичного опредметнення суб'єктом власної психіки в образно-художніх формах. Цим забезпечується об'єктивність пізнання суб'єктивної реальності психічного на об'єктивно спостережуваному матеріалі в процесі діалогічної взаємодії (О. Франчук, 2015) психолога з респондентом (далі «П ↔ Р»). Завдяки діалогічній взаємодії, глибинне пізнання психіки суб'єкта стимулює процеси самопізнання, що є важливим для контингенту – майбутні психологи.

Метод дослідження

Провідним і таким, що синтезує різні методики, які представлені у наших працях, є *активне соціально-психологічне пізнання* (далі АСПП) (В. Андрущенко, Т. Яценко, О. Глузман, 2011). Наразі ми презентуємо узагальнення емпіричних результатів, що включають використання малюнків для власної самопрезентації, тематика яких охоплює 25-35 тем, що сприяє виявленню особистісної проблеми суб'єкта: внутрішньої стабілізованої суперечності психіки. Діагностико-корекційний процес може здійснюватись, як на рівні групової, так і індивідуалізовано-глибинно-корекційної роботи. Групова атмосфера взаємодії оптимізується прогуманістичними принципами, зокрема: прийняття людини (і самого себе) такою якою вона є, підтримка, безоцінність суджень, відсутність критики, порад, настановлень, зосередженість на ситуації «тут і зараз» та ін.

Багаторічно підтвердила свою релевантність *холістична* позиція щодо розуміння психіки в єдності свідомого і несвідомого, а також дотримання учасниками АСПП *самостійності виконання тематичного*[1] *опредметнення* власної психіки при допомозі підбору репродукцій художніх полотен, чи

[1] Психолог пропонує перелік тем, які суб'єкт або самостійно промальовує, або ж підбирає репродукції художніх творів [https://drive.google.com/file/d/1cnUCB71vU-CCZR0sbx5TApK-Xxsw0Iz3/view?usp=sharing].

виконання психомалюнків, включаючи й теми: «Власне тату» і «Тату вини» (Я. Амурова, 2022).

Провідна методологічна позиція АСПП синтезується у механізмі, який регулює практику здійснення діагностико-корекційного процесу, завдяки дотриманню «позитивної дезінтеграції психіки і вторинної її інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта» (Т. Яценко, 1989). Останнє означає мінімізацію емотивних навантажень особи в процесі взаємодії з психологом, як і у взаєминах між членами групи, на засадах: взаємоприйняття, підтримки, щирості зворотного зв'язку, відсутність критики, настановлень та ін. Цьому сприяє також процесуальна діагностика, яка спирається на опосередкування взаємодії з кожним учасником процесу АСПП опредметненими презентантами власної психіки (малюнок, іграшки, ліпка та ін.). Аналітико-діалогічна взаємодія з учасниками АСПП оптимізується не лише опредметненою презентацією, але й діалогом психолога з респондентом, із періодичними інтерпретаціями поведінкового матеріалу, який поглиблює здібності аналітичного самоаналізу.

Як уже зазначалось, мінімізація емотивних витрат суб'єкта у процесі АСПП, невимушено сприяє актуалізації когнітивної сфери у взаємодії «людина ↔ людина». Групова робота АСПП відзначається людяністю та гуманністю, що нівелює «голий» раціоналізм, завдяки каталізації розвитку емотивної субтильності у самовираженні, самосприйнятті і побудові взаємин з іншими, завдяки каталізації можливостей самовдосконалення, особливо в параметрах соціально-перцептивного (рефлексивного) інтелекту. Тому так важливо (у групах АСПП) використовувати невербальні засоби самопрезентації, що знижують емотивну напругу, завдяки їхній опредметненості та смисловій опосередкованості. Вся організація функціонування груп АСПП є підкореною вимогам закону: *позитивна дезінтеграція* (ослаблення деструктивних аспектів психіки) і поглиблення самоусвідомлення, що й *зумовлює вторинну інтеграцію психіки на більш високому рівні її розвитку*.

Важливо зауважити, що саме завдяки актуалізації пралогічного мислення ми маємо змогу пізнавати скриті, невидимі суб'єкту аспекти психіки, які сприяють розширенню самоусвідомлення, як і розвитку соціально-перцептивного інтелекту, що є важливим для готовності майбутнього психолога до практичної роботи з іншими людьми, що й передбачає АСПП.

Теоретико-методологічні основи оптимізації практики глибинного пізнання психіки

Методологічним базисом АСПП є розуміння невід'ємності сфер психічного «свідоме / несвідоме», за наявності їх функціональної асиметрії. Останнє знаходить вираження в діадах «П ↔ Р», які передбачають взаємозв'язок функціонально взаємопов'язаних сторін: теорія – практика; глибинне пізнання – самопізнання; діагностика – корекція; дезінтеграція психіки – інтеграція; пралогічне мислення – логічне мислення; образне – вербальне та ін.

Позитивна дезінтеграція, яка є провідною для АСПП, передбачає передусім адекватне розуміння психіки у свідомих та несвідомих виявах, як і володіння інструментарієм ослаблення деструктивних утворень, породжуваних системою психологічних захистів, що й зумовлює вторинну інтеграцію на більш високому рівні. Психологічні захисти зумовлюють відступи від реальності, як і невидиму суб'єкту розщепленість психіки, що ослаблює силу «Я». С*итуативні* (периферійні) захисти ніколи не втрачають зв'язок з *базальними захистами*, які задаються інтересами архаїчного спадку людства (комплекс Едіпа, вина, жертвопринесення, стражденність, мазохістські тенденції (Н. Іванова, 2018) та ін.). Стенографічний матеріал діалогічної взаємодії «П ↔ Р» (див. «Додаток» до статті) слугує основою для узагальнення та висновків про жертвопринесення та мазохізм, які водночас сприяють уточненню розуміння протагоністом глибинних параметрів функціонування власної психіки.

Представлені вище закономірності, що породжені пралогічністю психіки, набули для нас значущості особливо в останні роки, завдяки зосередженню на

цілісності психіки (свідоме / несвідоме). АСПП сприяє розширенню та поглибленню розуміння пралогічного мислення, яке є провідним у перекодуванні психіки із ідеальної субстанції у візуалізовані форми, за збереження інформаційних еквівалентів. Завдяки візуалізованим презентантам ми змогли констатувати певні *проблеми психіки, що пов'язані з відступами від реальності*. Останнє є подібним до «описок та обмовок» (по З. Фрейду). Тобто йдеться про інформативні похибки психіки, які піддаються дослідженню, завдяки їх опредметненню. Провідну роль в цьому процесі відіграє пралогічне мислення, яке підкорене «іншій логіці» (див. далі «Модель», рис. 1), аніж «логіка свідомого».

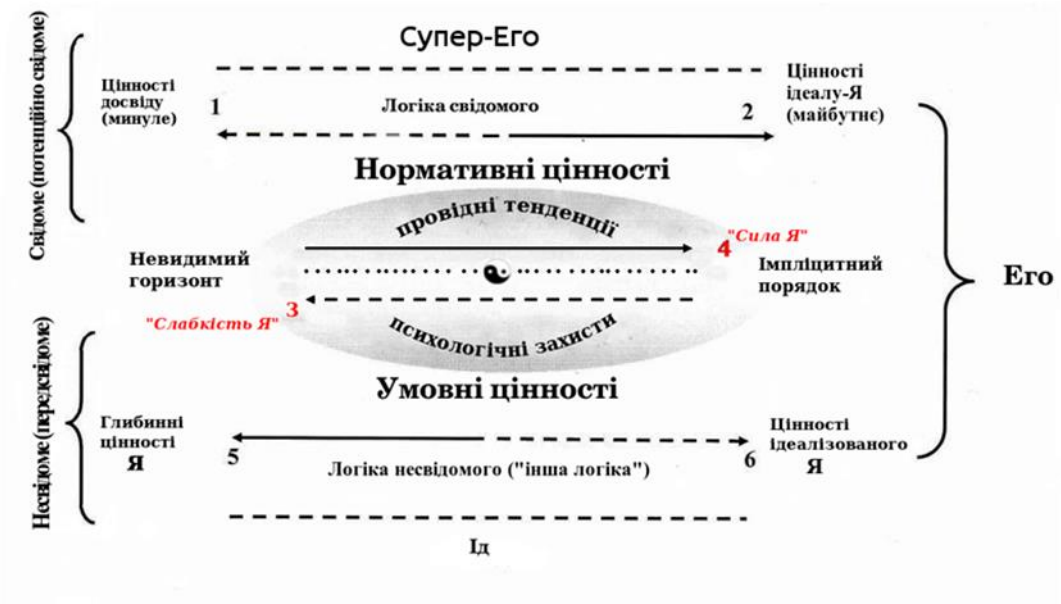

Рис. 1. «Модель внутрішньої динаміки психіки»

Законам логіки підкорене *«логічне мислення»*, яке співіснує з «*пралогічним мисленням»*, котре є нейтральним до суперечностей. Увага до архаїчного спадку потребує поновлення та розширення термінології. Внутрішні суперечності психіки поглинають енергію та не сприяють особистісному зростанню. В групах АСПП до уваги береться енергетичний потенціал психіки, що зумовлений архаїчним спадком людства (Т. Яценко, 2021). Пізнання цього факту базується на *принципі спонтанності і невимушеності поведінки*, що сприяє розширенню горизонту об'єктивування найбільш енергетично потентних, активних, позадосвідно сформованих чинників психіки. Одним із

них є «імпліцитний порядок» (див. рис. 1, «Модель внутрішньої динаміки психіки»), що є загальновідомою, уже понад тридцятиріччя (Т. Яценко, 1989, 2020, 2021, 2022). Вказаний «порядок», зберігаючи потенціал енергії, зумовлює спонтанне розташування респондентом малюнкових самопрезентантів у тій послідовності, яка засвідчує емотивну значущість та задає протяжність та послідовність їхнього аналітико-діалогічного розгляду. Важливо пам'ятати, що діагностико-корекційний діалог передбачає *незлиттєвість* позицій психолога і респондента, і водночас їхню *нероздільність*.

«Імпліцитний порядок», який розташований в проміжку, окресленому як «невидимий горизонт» (термін С. Хокінга (S. Hawking, 2014)) є провідним чинником психіки, що єднає активність двох функціонально асиметричних сфер: свідоме / несвідоме. Імпліцитний порядок доводить факт *латентної впорядкованості* дієвості архаїчного спадку на психіку кожної особи в його семантичній зінтегрованості. Така «впорядкованість» є нероздільно взаємопов'язаною із *законом партиципації* (співпричетності), який є провідним у прочитуванні смислів опредметнених презентантів, при діалогічній взаємодії «П ↔ Р». Завдяки дієвості вказаного вище закону кожна людина легко та результативно визначає послідовність розгляду малюнкових самопрезентантів, що Л. Леві-Брюль означив як подарована людству «сліпа навичка руки» впорядкування (L. Lévy-Bruhl, 1938).

Організаційні та методологічні принципи АСПП

Представлений вище матеріал розкриває провідні (основні) методологічні позиції на яких ґрунтується груповий *метод активного соціально-психологічного пізнання*. Теоретично і практично ми маємо змогу переконатися, що вказаний і єдиний в психодинамічній парадигмі груповий метод АСПП є науково обґрунтованим і базується на законах, заданих не лише онтогенетично, а й архаїчною природою психіки сформованою ще в період проходження людством «анімізації». Дослідженню вказаного потенціалу сприяє малюнково-тематична самопрезентація психіки кожним учасником АСПП, яка базується на актуалізації пралогічної здатності особи до перекодування ідеальної реальності

в опредметнену (із збереженням інформаційних еквівалентів), як і невід'ємність діалогічної взаємодії психолога з респондентом, що забезпечує індивідуалізованість пізнання.

Кожний метод, який претендує на ефективність оптимізації психіки, повинен мати науково обґрунтовану діагностику у нероздільності взаємозв'язку з корекцією. Нам вдалось відкрити закон, якому підпорядковані обидва із вказаних і взаємопов'язаних процесів (діагностика / корекція), а саме: *позитивна дезінтеграція* (ослаблення деструктивних чинників психіки, що породжують її дискретність) і *вторинна інтеграція на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта, завдяки розширенню його самосвідомості*.

Накопичення досвіду глибинного пізнання психіки дало змогу констатувати істину того, що не важливим є факт самостійного виконання суб'єктом тематичних психомалюнків, чи їх підбір репродукцій художніх полотен з метою самопрезентації, з визначенням їх назв. Впродовж усіх років психодинамічна парадигма набувала розвитку у зв'язку із певними відкриттями, які уточнювали методологію і, у такий спосіб оптимізували практику.

Організаційні засади АСПП є згармонізованими з *прогуманістичними принципами*, які регулюють взаємини у групі створюючи довірливу атмосферу взаємодії. Останньому сприяє: відсутність оцінних суджень, критики, покарань (осуду), настановлень «яким бути» та ін. У групі АСПП поціновується психологічна підтримка, співпереживання, емпатія, прийняття людини такою, якою вона є, свобода поведінки, самоприйняття без осуду та критики та ін. Гуманістична теорія, що декларує гуманні цінності, що регулюють взаємини; піднято проблему значущості прийняття людиною самої себе, що каталізувало самоактуалізацію власного потенціалу. Прогуманістичні принципи побуджують увагу до розуміння значущості системи взаємин: «людина ↔ людина», що сприяє пізнанню власних особистісних проблем (внутрішніх стабілізованих суперечностей), розв'язання яких оптимізує психіку.

Водночас є *методологічна необхідність* уточнення позицій організації АСПП, за умов асиміляції *психоаналітичних засад*, що сприяють об'єктивуванню внутрішніх чинників *едіпального порядку* (І. Сірик, 2013). Все це потребує *орієнтованості на врахування природньої невід'ємності сфер свідомого і несвідомого при їхній функціональній асиметричності*. Багаторічний досвід глибинного пізнання психіки сприяв сформованості нашої позиції у необхідності дотримання «*принципу додатковості»*. Вказаний *принцип* запозичено нами з квантової фізики у Н. Бора (N. Bohr, 2010). Враховуючи, що квантова фізика не має справу із суб'єктивною реальністю (як то характерно для психології), то принцип додатковості потребував уточнення, яке б враховувало факт можливих для психіки *відступів від реальності* (тобто суб'єктивізму). Друга об'єктивна причина необхідності уточнення «принципу додатковості» – є *факт існування двох сфер психіки «свідоме / несвідоме».* Вказані сфери, з одного боку є нероздільними, а з іншого, відзначаються функціональною асиметрією. Це і пояснює чому **принцип додатковості** ми окреслили двома принципами: **принцип «невід'ємності сфер свідомого і несвідомого»** та **принцип «із іншого»**.

«Принцип невід'ємності» є важливим уже тому, що він фактично ігнорується академічною психологією. Усі дослідження академічного порядку проводяться на платформі дослідження лише свідомого при ігноруванні несвідомої сфери. Саме тому трактування психіки, в академічному ключі, обтяжене артефактними уявленнями, які невиправдано спираються переважно на кількісні показники. Введений нами *принцип невід'ємності двох сфер психіки вказує на те, що автономізовані (виокремлені) дослідження свідомого, при ігноруванні несвідомого, породжують артефакти*. Пізнання реальностей з функціонально-асиметричними взаємозв'язками потребує підкореності *закону додатковості*, що підкреслює неефективність їх досліджень та пізнання порізно. Свідоме / несвідоме дійсно є функціонально асиметричними, але ж і невіддільними. В уточненому нами формулюванні *«принципу невід'ємності сфер свідомого і несвідомого»* є провідним для нас, що пояснює той факт, що в

основу груп АСПП покладена необхідність забезпечення спонтанності та невимушеності поведінки учасників процесу, як у вербальних, так і невербальних виявах.

Говорячи про принцип «із іншого», уточнимо сам термін, він використовується в науковій літературі для позначення несвідомого як такого (З. Фрейд (Z. Frejd, 1991), грузинська школа (A. Prangishvili, A. Sherozia, F. Bassin, 1978) та ін.). Можливо цей термін прижився ще й тому, що *«несвідоме» є функціонально іншим від свідомого*. Несвідоме потрібно якимось чином актуалізувати, виявити опосередкованим, контекстним шляхом, враховуючи його індивідуальну неповторність. Вказаний принцип передусім слугує орієнтиром в побудові діалогу ведучим групу АСПП, який сприяє гармонійності та результативності глибинного пізнання[2], а саме ведучий «із іншого» об'єктивує смисли на яких базується постановка запитань респонденту.

Підводячи підсумок, відмітимо, що обидві сфери психіки (свідоме / несвідоме) знаходяться у нероздільності, за наявності функціональної асиметрії. Для дієвості ж вказаних принципів необхідно забезпечити умови оптимізації групової активності учасників АСПП на засадах спонтанної поведінки. Дуже важливо для динаміки групи АСПП та розвитку її учасників, є постановка запитань ведучим психологом (в чому допомагає здатність прочитувати смисли). Накопичення поведінкового матеріалу, в процесі АСПП, потребує періодичних його узагальнень у вигляді інтерпретацій, які охоплюють як вербальні, так і невербальні аспекти поведінки респондента.

Основні результати дослідження

Вищепредставлений матеріал дає змогу окреслити абриси дієвості психодинамічної методології як і організаційних параметрів безпосередньої практики АСПП. Зрозумілим стає те, що ведучий процес АСПП повинен каталізувати об'єктивування психіки в її цілісності у свідомих та несвідомих

[2] Зміст принципу «із іншого» розкрито в «Методологія глибинно-корекційної підготовки психолога» (Т. Яценко, О. Глузман, 2015).

виявах у площину спостереження через її опредметнення та діалогічний аналіз. Ми солідаризуємося із науковою позицією біхевіоризму відправною тезою якого є: «досліджувати важливо те, що заявило за себе в площину спостереження». З огляду на невербальність мови несвідомого за основу взято *спонтанність процесу опредметнення власної психіки* учасниками АСПП. Також дотримуємось позиції, що несвідоме не може бути пізнаним *поза актуалізацією сфери свідомого*. Та це і зрозуміло, тому що задача діагностико-корекційного процесу АСПП – сприяння поновленню цілісності та гармонізації психіки в її свідомих та несвідомих виявах. Тому організаційна частина передбачає, що кожний учасник АСПП свідомо малює, чи спонтанно підбирає собі малюнки-презентанти, визначаючи їх назву.

Отже, в організації дослідження ми спираємось на здатність психіки до перекодування в опредметнені форми, із збереженням інформаційних еквівалентів. Важливим є накопичення матеріалу діалогічної взаємодії (у системі «П ↔ Р») із періодичними проміжними та підсумковими інтерпретаціями, які об'єктивують розбіжності між «логікою свідомого» і «логікою несвідомого». Останнє і представляє сутність *особистісної проблеми суб'єкта*, яка поглинає енергію людини та фіксує інфантильні форми поведінки. Відзначимо також, що процес АСПП підтверджує наявності у сучасної людини, успадкованої з давнини, «сліпої навички руки», яка підлегла дієвості *закону партиципації* (співпричетності) в можливостях, а й не лише самопрезентації в малюнках визначення порядку аналітичного їх розгляду, з огляду на емотивну асоціативність для респондента. Останнє підтверджує відкриття французького філософа Л. Леві-Брюля про успадкування людством – «сліпу навичку руки», яка підкорена закону співпричетності (партиципації), що й зумовлює здатність психіки до упорядкування. Вказаний факт, на нашу думку, засвідчує взаємозв'язок психіки, в її архаїчному спадку, з «Вищим Раціо». Закон *партиципації* є універсальним для народів різних національностей.

Вказане вище зумовлено тим фактом, що кожний учасник діагностико-корекційного процесу, який обирає собі малюнкові презентанти, без будь яких труднощів визначає порядок їхнього аналізу з психологом. Тому в групах АСПП «імпліцитний порядок» виявляється, завдяки ініціативі «руки респондента». Багаторічний досвід психоаналізу малюнків дає змогу ствердити, що особистісна проблематика людей знаходиться в архаїчно значущому для них діапазоні: «життя – смерть» (І. Калашник, 2009). Останнє, почасти виявляється в особливостях *подвійності одного і того малюнку (презентанта)*: «перспективно – руйнівно»; «життєствердно – смертоносно»; «інтегративно – дезінтегративно»; «світло – морок»; «схід сонця – захід»; «любов – агресія»; «радість – горе»; «динаміка – статика»; «земне – небесне»; «реальне – уявне»; «актуальне – архаїчне» та ін. Вказане вище є характерним як для власно намальованих зображень, так і для підібраних презентантів – репродукцій художніх полотен. Наведемо декілька підібраних психомалюнків (рис. 2 – 5) у яких спостерігається подвійність:

Рис. 2. *Автор і назва невідомі.*
Назва респондента: «Сприйняття щастя, сприйняття нещастя»

Рис. 3. *Автор і назва невідомі.*
Назва респондента: «Я-реальне, Я-ідеальне»

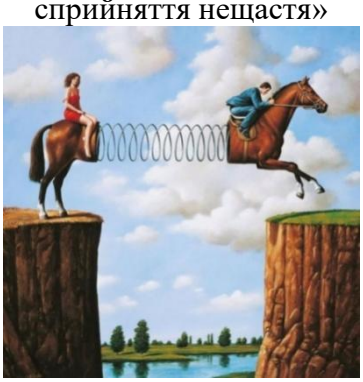

Рис. 4. *Рафал Ольбінський.*
Назва респондента: «Тату вини»

Рис. 5. *Автор і назва невідомі.*
Назва респондента: «Нові взаємини»

Л. Леві-Брюль також підтверджував ідею про психологічну подвійність: «життя – смерть», як істотну проблему для людства. У первісних з її

вирішенням пов’язані сновидіння, в яких мертві перетворювались у живих, що й вплинуло на *нівелювання різниці між оригіналом і відбитком*. Можна припустити, що за цим архаїчно стоїть проблема неперервності життя. Можливо тому для первісної людини її власне існування набувало впевненості через рівнозначність подвійності: «оригінал ↔ тінь» («відбиток»). Отже, пралогічно у сучасних людей зберігається «дитяча філософія», яка не допускає проблем на які тут же не можна дати відповідь (в цьому сутність анімізму у первісних). Тому невід’ємною характеристикою пралогічності є *дуалізм психіки* (С. Манжара, 2021), що синхронізується з *колективними уявленнями*.

В процесі опредметнення психіки ми спостерігаємо високу майстерність кожного учасника АСПП в адекватності підбору художніх репродукцій, які відповідно об’єктивують власну психіку, що й сприяє пізнанню особистісних проблем особи. В забезпеченні (підбір, чи власне малювання) самопрезентантів провідним є емотивне чуття адекватності, що зтушовує логічну чіткість розуміння смислових параметрів того чи іншого малюнку. Тому велике значення має *діалогічна взаємодія* психолога з респондентом, в процесі якої відкривається семантична сутність вибору з врахуванням індивідуалізованості особистісної проблеми особи. Останнє пояснює також чому одні і ті малюнки, в контексті з іншими, набувають індивідуалізованого значення (при їх психоаналізі), що вказує на провідну роль *закону співпричетності* в об’єктивуванні смислових їх параметрів. Завдяки останньому ми розуміємо важливість розпізнання *співпричетності зображень в їх «дуа»* при визначенні, що ж є *оригіналом*, а що його *відбитком* (тінню, копією). *Співпричетність* між численними тематичними малюнками, які сприяють самопрезентації особи дають змогу психологу вийти на «іншу логіку», тобто *логіку несвідомого* психіки, порівняно з *логікою свідомого*, яку декларує протагоніст (див. «Додаток до статті»). Оптимізація можливостей виходу на повздовжній аналіз поведінкового матеріалу визначається адекватним прочитуванням психологом співпричетності між собою пропонованих суб’єктом малюнків. Останнє дає змогу вийти на протиріччя смислової канви психомалюнків, яка визначається

через партиципацію зображень між собою. Саме такий повздовжній аналіз дає змогу вийти на особистісну проблему – внутрішньо стабілізовану суперечність.

Сутність глибинного пізнання знаходиться на межі синтезу з грандіозними відкриттями А. Ейнштейна, стосовно законів управління електричними і магнітними полями, що є близьким до природи несвідомого. Нами давно виявлено та емпірично доведено наявність «чорних дір», що детально вивчав і представив у своїх працях С. Хокінг (див. розділ 3 у книзі «Методологія глибинно-корекційної підготовки психолога» (Т. Яценко, О. Глузман, 2015). Для нас є зрозумілою сила *«едіпальної гравітації»* суб'єкта, що деструктує психіку та зумовлює ризики формування «чорних дір». В поглибленні розуміння вказаного вище допоможе емпіричний матеріал, представлений в «Додатку до статті».

До знайомства з особливостями пралогічного мислення нам видавалось, що суб'єкт обов'язково повинен малювати сам тематичні малюнки. Знайомство із законом партиципації (співпричетності), як провідним механізмом пралогічного мислення, звернув нашу увагу на психологічний хист художників у їх віртуозній майстерності візуальної передачі тонких емотивно значущих нюансів душі особи. Репродукції художніх полотен надають допомогу, особливо тим учасникам АСПП, які не володіють художнім хистом передачі душевних переживань у опредметнено-візуалізованих формах.

Підкреслюючи значущість глибинного пізнання психіки з використанням візуалізованих презентантів, важливо підкреслити *пралогічні особливості взаємозв'язку та рівнозначності між «зображенням» та «оригіналом»* на конкретному малюнку (див. рис. 6).

Копія і оригінал на рис. 6 – з'єднані в один образ: оригіналом є жива людина; копія її це «тулуб-пляшка», яка засвідчує про пияцтво. Протягнута рука, вочевидь апелює до живого (до оригіналу) у сподіванні на можливість надання допомоги цій людині. Як бачимо, «живе і неживе» (пляшка-тулуб) не заважають повноцінному прочитуванню смислу малюнку, що пояснюється особливостями пралогічного мислення. Водночас пляшка відіграє подвійну роль, і пляшка (як натяк на алкоголь), і людина, що його вживає. Це ще раз звертає нашу увагу на подвійність, а то і полізначність семантики психомалюнків.

Рис. 6.
Психомалюнок: «Можливість вибору»

Останнє є вагомим чинником для розуміння функціонування пралогічного мислення, дієвість якого ми констатували у сучасної людини (у співіснуванні із логічним мисленням). Істотною відмінністю пралогічного мислення є його нейтральність до суперечностей, воно знаходиться поза аналітичністю та критичністю. Закон партиципації спирається на контекстність, співпричетність характеристик малюнку, живе (тулуб людини) поєднується з неживим (пляшка); протягнута рука є елементом натяку на людину, яка хоче допомогти. Тобто частина чогось, завдяки механізму «партиципації» сприймається як ціле.

Специфіка пралогічного мислення піддається вивченню, завдяки перекодуванню психіки у візуалізовані форми, які зберігають *інформаційну еквівалентність*. «Інформаційна еквівалентність», на наше переконання, має пралогічну сутність, що виявляється в її гармонізації з архаїчним спадком людства. Актуалізація процесу візуалізації психіки, в групах АСПП, дає змогу шляхом психоаналізу малюнків *досліджувати «оригінал»,* тобто психіку конкретної людини, щоправда, обов'язково через діалог, який і актуалізує цілісну задіяність психіки (свідоме / несвідоме).

Говорячи інакше, в процесі АСПП відкриваються можливості опосередкованого та контекстного пізнання психіки респондента, завдяки малюнковій його презентації (А. Камінська, 2016), що слугує основою для діалогічної взаємодії. Наша позиція підкріплюється твердженнями Л. Леві-Брюля, а саме: «…внаслідок містичного зв'язку між оригіналом і зображенням, зв'язку, який підкорений закону партиципації, *зображення є одночасно і оригіналом*» (виділено нами) (P. Gal'perin, 1980: 242). Особливо значущим є його твердження, що «…на оригінал можна впливати через зображення» (P. Gal'perin, 1980: 243). Л. Леві-Брюль також відмічає, що «…називаючи мислення пралогічним ми не підкреслюємо, що воно алогічне…, воно лише не прагне уникати суперечностей (подібно як це характерно академічному мисленню), воно відноситься до суперечностей байдуже (нейтрально)» (P. Gal'perin, 1980: 243). Вказане вище означає, що *закон партиципації* підкреслює нейтральність пралогічного сприйняття суперечностей. Останнє об'єктивується в єдності семантики *протилежних його характеристик*: «живе – мертве»; «видиме – невидиме»; «частина – ціле»; «одухотворення – опредметнення»; «оригінал – копія (відбиток)»; «земне – небесне» та ін.

Важливо звернути увагу й на те, що відступи від законів твердого світу у психомалюнках є сигналом – натяком на наявність особистісних проблем суб'єкта. Тому можемо ствердити, що завдяки процесам *перекодування психіки у тематично-художні зображення ми отримуємо дослідно надійну платформу для пізнання* **оригіналу** *(тобто психіки учасника АСПП), завдяки його тематичним зображенням.*

Глибинно-корекційна практика доводить наявність *домінантної мотивації*, заданої активністю пралогічного мислення, яке нероздільне з механізмами партиципації, що сприяє визначенню смислових параметрів малюнкової презентації психіки в групах АСПП. Враховується важливий факт того, що «для первісного мислення «оригінал» і його «зображення» мають, водночас і «ті», і «ті» якості», тобто як якості «оригіналу», так же і якості «відбитку», що стверджував Л. Леві-Брюль (P. Gal'perin, 1980: 243). Приймаючи

до уваги сказане можна у всій повноті зрозуміти наскільки ж **механізм партиципації є значущим для глибинного пізнання психіки суб'єкта в її цілісності «свідоме / несвідоме»**, завдяки можливостям **дослідження оригіналу** через **аналіз його зображення («відбитку»)**, з метою пізнання справжньої сутності психіки.

Рис. 7. *Автор і назва невідомі. Назва респондента:* «Моя радість і смуток»

Рис. 8. *Автор і назва невідомі. Назва респондента:* «Моя втіха»

Пізнання психіки в групах АСПП підтверджує той факт, що зв'язок між оригіналом і його відбитком незмінно зберігає подвійність, завдяки механізмам **зараження, співпричетності, співдотичності**. Аналіз емпіричного матеріалу дає змогу зробити ще один вагомий висновок, що пралогічне мислення для передачі інформації нівелює (ігнорує) відмінності (розрізнення) *«оригінал» – «відбиток»*, подібно як і ознаки «живий – неживий». На рис. 7 більшу активність, щодо «відбитку», виявляє «оригінал», а на рис. 8 – навпаки, активнішим є відбиток, аніж «оригінал», що й вказує на їх урівнювання (уже хоч би оживленням відбитку в дзеркалі). Тому можемо зробити підсумок: в пралогічному мисленні «живе» і «неживе» − урівнюються, що каталізує передачу соціально-перцептивної інформації. Саме в такий спосіб рефлексивну інформацію пралогічне мислення передає через механізм співпричетності між: «відбитком і оригіналом». Так, на рис. 7 – оригінал намагається розвеселити відбиток, а на рис. 8 – відбиток втішає оригінал. За «відбитком» і «оригіналом», як і в логічному мисленні, стоїть *категорія сили* (див. стрілку 4 на «Моделі»), яка є провідною. Така зінтегрованість психіки підтверджує нашу ідею про синтез ситуативних захистів (вертикаль) і базальних, які виражають інтереси

архаїчного спадку людства (горизонталь). Саме тому активність особи, за вказаних умов самопрезентації (у межах принципів АСПП) використовує складову – «відступ від реальності» з метою передачі глибинної інформації, яка задається базальними (а не ситуативними) захистами. Базальні захисти схожі до природи, яка «ніколи не бере своє слово назад» (І. Пригожин, 1986). Звідси можна зробити висновок, що пралогічне мислення значно розширює простір передачі та об'єктивування психологічної інформації, завдяки *ігноруванню законів твердого світу* (зокрема, віддзеркалення не може оживати (тобто стати «оригіналом»). Вказане наводить на висновок, що психомалюнки наближуються, за семантичним потенціалом, до сновидінь. Тому пралогічне мислення володіє необмеженими можливостями об'єктивування смислових параметрів психіки через дієвість *механізму співпричетності*, і цей процес є творчим, з ширшою палітрою значень, яких поза такою співпричетністю образів могло б і не бути. Іншими словами, закон партиципації є більш економним і творчим у вираженні смислів, аніж зображення, що продукуються логічним мисленням, якому характерна нетерпимість до протиріч. Якщо подивитись на механізм «партиципації» з точки зору *істини*, то в ній істина є не порушною, лише розширюються можливості проникнути у такі стани людини, які іншим шляхом неможливо було б передати адекватно. Зокрема, рис. 7 об'єктивував розбіжність між тим, що особа соціально адаптивно ілюструє людям і її справжнім станом душі («смуток у дзеркалі»), який вона хотіла б нівелювати. Звідси висновок: завдяки закону партиципації відкриваються перспективи адекватного пізнання психіки в її цілісності, тобто у єдності свідомих та несвідомих виявів.

За багаторіччя досліджень результативності групової, діагностико-корекційної роботи, за методом АСПП, ми лише зараз маємо підстави на висновок, про те, що сучасна людина володіє *здібностями пралогічного мислення*, яке спирається на *закон партиципації*, що враховує функціональні характеристики речей, які забезпечують таку їхню *співпричетність*, яка

спроможна об’єктивувати смисли, що адекватно передають психологічний стан протагоніста.

Рис. 9. *Автор і назва невідомі. Назва респондента:* «Мої бажання»

Партиципація зумовлює зміну ролей «живе» − «неживе» (опредметнене). Так, на рис. 9 ми бачимо опредметнення голови людини («голова – це книга»), тримання ж в руках власної голови (зі слів респондента) є повчальним. Така символізація зображення «розповідає» про проблеми особи в аспекті прагнення до високої ерудованості (див. книги поряд, рис. 9). Співпричетність «книги» і «голови» інформує (хоч і не прямолінійно) про бажання протагоніста розвиватися і збагачувати свій інтелект. Сам же обраний ним малюнок ігнорує відмінність: «живе – неживе» (голова і книга), що є нонсенс, з точки зору, логічного мислення, яке аж ніяк не заважає особі в такий спосіб передавати інформацію.

Представлені вище фрагменти роботи, в групах АСПП, підтверджують факт наявності у людини пралогічного мислення, яке є архаїчно заданим, і не конкурує з логічним мисленням. Партиципація підкорена домінантній мотивації, яка задає енергетичне спрямування її активності під впливом синтезу архаїчного спадку людства.

Користуючись психомалюнками в пізнанні психіки, ми повинні враховувати рівнозначність, а то і певні можливі енергетичні *переваги копії, відбитку* (*тіні) над оригіналом*. Так на рис. 9, «господар голови» − тримає її у руках (що ігнорує закони фізіології). Саме завдяки такій парадоксальній співпричетності ми і черпаємо скритий зміст.

Важко не погодитись із З. Фрейдом, що «несвідоме функціонує за чіткими законами», як і в тому, що «несвідоме сигналізує за себе у відступах від реальності». Ортодоксальний психоаналіз знаходив смисл в описках, обмовках, снах. З. Фрейд вказував на важливість уваги психоаналітика до «відступів від реальності», у зв’язку з наявним там потенціалом інформативності. Також звертав увагу на специфіку художніх зображень

реальності, ось що він писав: «…художник відходить від дійсності у зображеннях і переносить весь свій інтерес на створення образів власної фантазії…» (V. Leibin, 2001: 443). Фантазію З. Фрейд порівнював із заповідною зоною, де людина може насолоджуватись свободою, ігноруючи просоціальні норми та фізичні закони існування живого і предметного. На наш погляд, у вказаному контексті надають допомогу ідеї Л. Леві-Брюля про «пралогічне мислення», як таке, що підкорене «іншій логіці» (заявленій нами в «Моделі»), що відображає динаміку психіки. За сорокаріччя психоаналітичної практики, з використанням психомалюнків, ми переконались, *що спонтанність руки суб'єкта не просто виражає здатність психіки до візуалізації психічного, але й вміло виражає смислові параметри*, почасти важко передати словами.

Рис. 10. *Автор і назва невідомі. Назва респондента:* «Відбиток котиняти – тигра у воді»

Кожний психомалюнок є багатозначним. Важливо враховувати і факт, який встановив Л. Леві-Брюль, що *для пралогічного мислення не лише не має кардинальної відмінності між «оригіналом» і «копією», але й ігнорується суто предметний (фізичний) аспект*. Нам легко з цим погодитись тому, що роками спостерігаємо те, що для людини кожна копія, відбиток, тінь, чи будь-яке її відображення (яке вона сама обирає (малює)) *виражає щось істотне, справжнє, і важливе для неї (або її саму), що сприяє його наповненню емотивно значущою інформацією*. Почасти це те, що хотілося б людині, щоб воно було в оригіналі. Тому копія, тінь та опредметнений образ «живого» може набувати роль оригіналу. Приміром, рис. 10 ілюструє живого котика, а тінь (відбиток у воді) – тигра. Протагоніст на запитання: «де ти є?», відповів – у образі «тигра, що проглядається у воді». Така ілюзорна позиція породжує хибні очікування від людей на його підтвердження, тобто «оживлення», а це вже ризик неадекватної поведінки (порушення взаємин). Саме в цьому моменті криється особистісна проблема суб'єкта, що створює зону ризику, руйнацію стосунків із іншими людьми через неадекватні

очікування бажаного позитиву у зворотному зв'язку від людей (підтримання образу «тигра»).

Наведемо ще приклад: особа показує, що «я це огризок яблука, так мене сприймав батько, і так я себе відчуваю» (див. рис. 12 тінь яблука). Інша особа (по рис. 11) стверджувала, що відчуває себе яблуком (див. відбиток у дзеркалі). Вона цим нівелює негатив оцінки матір'ю (як огризок), яку вона на даний час ігнорує. Все це вказує на динаміку самовідчуттів людини під впливом едіпально значущих людей, які породжують деформації психіки.

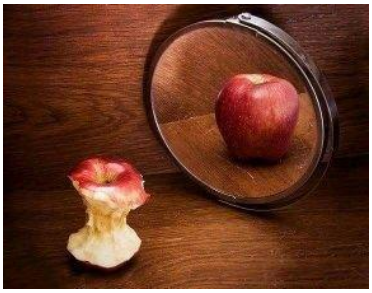

Рис. 11. *Автор і назва невідомі.*

Рис. 12. *Автор і назва невідомі.*

Отже, проходження групи АСПП сприяє гармонізації психіки, як і адекватності самосприйняття. Звідси висновок, про адекватність самовідображення: одній людині важливо знизити власну ідеалізацію (як форму захисту від критики мами (рис. 11)), а іншій – знейтралізувати комплекс неповноцінності, за якого центральною фігурою є темна тінь, як натяк на тенденцію «до психологічної смерті» «подаровану» критикою батька (рис. 12). Як бачимо, в обох випадках потрібна корекція, самій людині важко з цим справитись, адже «через таку парадоксальну форму суб'єкт набуває *нерозлучності*» з тим лібідним об'єктом із яким не було контакту.

Рис. 13. *Автор і назва невідомі. Назва респондента*: «Мої самовідчуття»

Неадекватність самосприйняття порушує взаємодію з оточуючими людьми, а, значить, це актуалізує наслідкові ефекти: зневіра, подавленість і самодепривація. Сказане нерідко виявляється у відчуттях власного внутрішньоутробного стану, що асиметрує з дорослістю та прагненням до соціального

самоствердження (рис. 13). Протагоніст пояснив власні прагнення бути могутнім як дерево, але в цьому йому заважає западання у пасивність за якої він відпочиває від просоціальних клопотів, тішиться спокоєм і відчуттям самодостатності. Паралельно, за його словами він занурюється у відчуття – «ще ненародженого». Це задає разючу *зміну станів:* коли він на роботі (посеред людей) і коли він сам на сам (див. рис. 13 – внизу немовля). Особистісна проблема виявляється у внутрішній стабілізованій суперечності, про яку сигналізує співпричетність дерева (в соціумі) і немовля в утробі. Вказана проблема передусім задана едіпальною залежністю від матері, а відчуття малечі в собі робить його нерозлучним з нею. Звідси висновок: для сфери несвідомого не буває нерозв'язаних проблем, вони «розв'язуються» таким (рис. 13) парадоксальним шляхом, пригальмовуючи самореалізацію. Рис. 13 ілюструє як доросла людина (міцне дерево) може западати в пасивний та бездіяльний стан, подібно до немовляти.

Підводячи підсумок вищевказаним фрагментам АСПП ми можемо констатувати явно наслідкові результати провідного чинника архаїчного спадку – комплексу Едіпа, а саме: вина, страдженність, жертовпринесення, тенденція до володарювання та рабопідкорености та мазохістські тенденції. Вказані чинники синтезуються з пралогічним мисленням, яке є нейтральним до суперечностей, тому легко об'єктивуються в малюнках суперечності.

Деструктивні утворення психіки, що заявляють за себе у візуалізованих формах самопрезентації є першим сигналом про певні деструкції психіки та алогічності поведінки суб'єкта в соціумі, причини яких йому невідомі, і тому потребують глибинного пізнання.

Едіпальна залежність особи від обох батьків найвипукліше простежується за наявності вираженої *тенденції «повернення в утробу»* (Ю. Сіденко, 2017), що є формою імпотування психіки та засвідчується в малюнках (рис. 14 – 15) – обмеження простору; водяне середовище, або ж кров (рис. 16).

Рис. 14. *Автор і назва невідомі. Назва респондента*: «Живу і не живу»

Рис. 15. *Автор і назва невідомі. Назва респондента*: «Навічно маленька»

Рис. 16. *Автор і назва невідомі. Назва респондента*: «Як я бачу себе»

На ілюстраціях переважно присутня заізольованість простору, що блокує активність. Є також психомалюнки в яких поєднується народженість і ненародженість.

Рис. 17. *Психомалюнок:* «Відчуття ненародженості. Бажання народитись»

Рис. 18. *Психомалюнок:* «Самонародження у житті»

На рис. 17 особа зобразила відчуття «ненародженості», що блокує реалізацію власного потенціалу. Рис. 18 ілюструє прагнення самій позбавитись вказаних деформацій, що супроводжуються невдоволенням, агресією, самодепривацією (М. Кононова, 2009) та «тенденцією до психологічної смерті» (І. Калашник, 2009).

Аналіз емпіричного матеріалу вказує на те, що пралогічне мислення впливає на психіку загалом і, вочевидь, знаходиться поза контролем логічного мислення за умов опредметнення психіки. Вказані самопрезентанти набувають

діагностико-корекційної цінності лише в процесі діалогу «П ↔ Р», що вказує на поєднання невербальних та вербальних засобів пізнання.

Важливо розуміти, що тенденція «повернення в утробу» є співзвучною з тенденцією «до психологічної смерті» (І. Калашник, 2009). Особливо вона негативно позначається на самореалізації в соціумі, тому важливою є її корекція. Як правило, тенденція «повернення в утробу» задається едіпальними залежностями суб'єкта (І. Сірик, 2013), які гальмують просоціальну самореалізацію та депривують психіку (М. Кононова, 2009), створюючи ілюзію гармонійного єднання з батьками. Парадоксально, що в реальності такі тенденції ускладнюють взаємини, породжують амбівалентне ставлення до батьків, що може каталізувати перенесення і на службову ситуацію (подібне ілюструє рис. 19).

Рис. 19. *Автор і назва невідомі. Назва респондента:* «В кабінеті начальника»

Пралогічне мислення не підкорене законам логіки свідомого, воно схильне слідувати тенденціям візуалізованого об'єктивування невід'ємності *зовнішнього і внутрішнього*. Закон якому підкоряється зовнішнє і внутрішнє має назву: *партиципація* (Г. Суріна, 2017). Провідною його характеристикою є *управління асоціаціями уявлень* в пралогічному ключі. Говорячи інакше, *колективні уявлення первісного мислення – предмети, живі істоти, явища, згідно закону партиципації, можуть бути не лише самі собою, але й ще чимось іншим*.

Подаємо малюнок одного із наших учасників АСПП на тему: «В кабінеті начальника» (рис. 19). Як бачимо, за законом партиципації пози двох людей (на рис. 19) дають змогу визначити хто з них є начальник, а хто підлеглий (хоча начальник представлений лише частково, що не заважає нам сприймати його цілісно).

Механізм партиципації (співпричетність) сприяє читанню смислових параметрів картинки, візуальний аспект якої ґрунтується *на механізмах натяку,*

згущення і зміщення (рис. 19). Зокрема, зміщення проявилось в тому, що голова органічно зрощена з рукою, а вертикальний палець видає «підставу» − негативне ставлення. Відмітимо, що механізм *зміщення* торкається як візуалізованої, так і платонічної форми передачі інформації, чим і задається проблемна сутність «картинки»: співробітник виражає коліно-поклінне ставлення і, водночас подає сигнал – «палець», як натяк на зневагу та підставу – подвійність ставлення.

Цілісний аналіз матеріалу протагоніста, що ілюстрував себе рис. 19, засвідчив його особистісну едіпальну залежність: тяжіння до матері, яке вплинуло на ускладнення взаємин з батьком (якого він любив у дитинстві). Так, стосунки з ним стали обтяженими *подвійністю ставлення* та негативом почуттів через ревнощі та тяжіння до матері. Згодом це набуває перенесення у службову ситуацію – амбівалетність ставлення до керівника.

Завдяки закону партиципації ігнорується той факт (рис. 19), що «палець» (коліноприклонця) стирчить із голови (тобто «із думки, намірів) і усе інше відсувається у незначуще, а залишається лише подвійність: начальник – підлеглий: «підкореність (догождання) начальнику при зневазі до нього».

Перейдемо до іншого – рис. 20, який ілюструє *гіперболізацію сили окремих частин тіла*, що характерно для психомалюнків, які виражають самовідчуття людини.

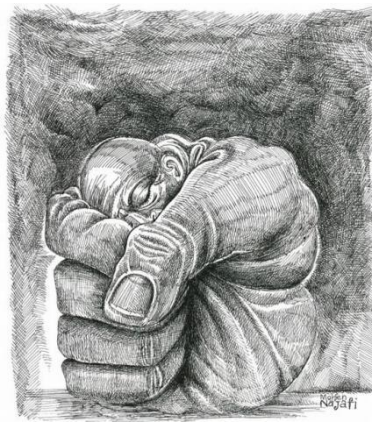

Рис. 20. *Автор і назва невідомі. Назва респондента:* «Мої самовідчуття»

Домінує рука над тулубом, який є значно об’ємнішим за руку, тому цей факт перебільшення фізичних можливостей руки і передає зміст малюнку через співпричетність неспівмірного. Рис. 20 ілюструє також приглушений інтелект пасивністю вирішення проблем. Це стан, який переживає протагоніст, коли він взяв себе в «металевий кулак». Схоже на «покарання себе» за якусь нерозумність, що йому зашкодила. Саме тому механізм співпричетності (партиципації) допомагає в психомалюнку виразити складні смисли

самовідчуттів через малюнкову самопрезентацію. Важливо відмітити, що пралогічне мислення в передачі психологічних змістів використовує не лише деформацію тіла, але й розширює простір символів, урівнюючи значущістю земну та небесну символіку.

Ще раз переконуємось, що пралогічне мислення не уникає суперечностей (як це характерно для логічного мислення), воно до них є повністю байдужим, нейтральним, і це є провідною характеристикою закону партиципації, який через дивовижні співпричетності (з точки зору природи) передає певні психологічні змісти. Механізм партиципації виражає смисл зображення не прямо, а опосередковано, контекстно. Саме тому кожного разу ми маємо справу не з однозначним смислом малюнку, а меншою мірою з подвійним. Є підстави дійти висновку, що пралогічне мислення через процес візуалізації психіки об'єктивує особистісні проблеми особи (внутрішні суперечності), через відступи від реальності, що і вказує на дезадаптацію людини у соціумі.

Саме шляхом урівнювання небесного і земного суб'єкт ілюструє власну схильність до розширення простору самореалізації, але ж яким шляхом, і в який спосіб? Через відступи від реальності, що нерідко пов'язано з бажанням підкорити світ своїм потребам, завдяки ідеалізованим, відірваним від реалістичності очікуванням.

Наводимо приклад психомалюнків в яких ігнорується критерії «земне», чи «небесне» (див. рис. 21, 22, 23).

Рис. 21. *Автор і назва невідомі*.

Рис. 22. *Автор і назва невідомі*.

Рис. 23. *Автор і назва невідомі*.

Пралогічність психіки відзначається архаїчною спадковістю, що й каталізує інтерес та здібності сучасної людини до візуалізації психіки в її невербальних та вербальних параметрах. Ця здатність неначе дрімає (існує

потенційно) в психіці людини, адже ми змогли її оживити в групах АСПП, особливо шляхом опредметнення психіки через виконання тематичних психомалюнків. Водночас подібне «оживлення» пралогічності психічного спостерігається і у вербальних текстах, особливо це презентує поезія, наведемо слова із вірша М. Таніча «Вузлик»:

«…Я його зліпила із того, що було

А потім що було те і полюбила…»

Про подвійність пралогічності вираження почуттів говорять слова В. Шекспіра у творі «Отелло», в яких відчутною є подвійність:

«Жаль того, хто любить і не вірить,

Підозрює і боготворить!»

Натяком на присутність в нашій психіці подвійності сприйняття та самовираження є також вислови: *«Вік вчись і дурнем помреш»*, або фраза В. Висоцького: *«Коли помреш, тоді і зрозумієш, що таке життя»*. Пралогічне мислення незмінно передбачає єднання *двох боків реальності, дуалізм* (подвійність істини). Останнє засвідчує факт мирного співжиття логічного та пралогічного мислення у психіці сучасної людини.

Висновки

Стаття «Теоретико-практичні проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта в її пралогічно-візуалізованих виявах» вперше представляє методологічну «анатомію» використання прийому візуалізації психіки суб'єкта з метою її аналізу на предмет виявлення функціонування пралогічного мислення, яке є нероздільним із законом партиципації (співпричетності). Відступи від реальності у такій презентації психіки суб'єкта є, як доводить матеріал статті, одним із провідних показників особистісних його проблеми, які потребують діагностико-корекційного розв'язання. Об'єктивуванню вказаних «огріхів» психіки ми завдячуємо процесу їх візуалізації, завдяки закону партиципації. Саме через співпричетність ми змогли прочитувати смисли символів, які суперечили законам твердого світу. Інтерпретаційна розгадка вказаної суперечності і відкривала перспективи корекції. Звідси висновок: у

підготовці майбутніх психологів важливо виявляти їхні особистісні проблеми (внутрішні стабілізовані суперечності) в чому надає допомогу метод АСПП, що спирається на візуалізовану самопрезентацію кожного учасника групового процесу із наступним діалогічним їх аналізом.

У статті «Теоретико-практичні проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта в її пралогічно-візуалізованих виявах» вперше об'єктивовано важливість ролі механізму партиципації, нероздільного з пралогічним мисленням суб'єкта. Матеріал статті зорієнтований на поліпшення професійної підготовки майбутніх психологів до надання практичної допомоги іншим людям у розв'язанні їхніх особистісних проблем.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

References

Andruschenko, V. P. (2011). *Teoriya i praktika glubinnoy psihokorrektsii: Chetvertaya i Pyataya Avt. shkola akademika APN Ukrainyi T.S. Yatsenko* [Sost. T. S. Yatsenko, A.V. Gluzman] – K. Izd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova [in Ukrainian].

Anohin, P. K. (1998). *Izbrannye trudy. Kibernetika funkcional'nyh sistem*. Moskva : Medicina, 400, 2 [in Russian].

Amurova, Ya. V. (2022) *Osoblyvosti vidobrazhennia fenomenu vyny v maliunkakh tatu* : dys. … d-ra filosofii v haluzi psykholohii : 053. Pereiaslav [in Ukrainian].

Gal'perin, P. Ja. (1980). Hrestomatija po istorii psihologii / Pod red. P.Ja. Gal'perina, A.N. Zhdan. M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 3 - 4 [in Russian].

Bohr, N. (2010) *Atomna fizyka ta liudski znannia* Dover Publications; Illustrated edition (November 18, 2010), 112 [in English].

Ivanova, N. O. (2018) *Psykhodiahnostyka mazokhizmu u protsesi hlybynnoho piznannia psykhiky maibutnim psykholohom* : dys. … kand. psykhol. nauk. Ivano-Frankivsk, 443 [in Ukrainian].

Kalashnyk, I. V. (2009) *Hlybynno-psykholohichni vytoky tendentsii osobystosti do spykholohichnoi smerti* [Tekst] : avtoref. dys. … kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiia». Kyiv, 20 [in Ukrainian].

Kaminska, A. M. (2016) *Osoblyvosti vykorystannia khudozhnikh tvoriv u protsesi hlybynnoho piznannia psykhiky subiekta* [Tekst] : avtoref. dys. … kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.01 – zahalna psykholohiia, istoriia psykholohii. Lutsk, 20 [in Ukrainian].

Kononova, M. M. (2009) *Hlybynni determinanty psykhichnoi dezadaptatsii subiekta* [Tekst] : avtoref. dys. … kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiia». Yalta, 20 [in Ukrainian].

Leibin, V. (2001). *Slovar-spravochnik po psihoanalizu [Dictionary of Psychoanalysis]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].

Lévy-Bruhl, L. (1938). *L´ expérience mystique et les symbols chez les primitifs* [in France].

Manzhara, S . O. (2021) *Hlybynne piznannia dualizmu psykhiky osobystosti*: dys. … d-ra filosofii v haluzi psykholohii : 053. Pereiaslav, 358 [in Ukrainian].

Prangishvili A. S., Sherozia A. E., Bassin F. V. (1978) *Bessoznateljnoe. Pryroda. Funkcyy. Metodы yssledovanyja.* Tom III' - Tbylysy: 'Mecnyereba', 798 [in Russian].

Pribram, K. (1975). Jazyki mozga. Ripol Klassik [in Russian].

Pryghozhyn, Y., Stenghers, Y. (1986) *Porjadok yz khaosa. Novыj dyalogh cheloveka s pryrodoj*. M.: Proghress, 432.

Siryk, I. V. (2013) *Edipova zalezhnist ta yii vplyv na formuvannia psykhiky subiekta* [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07; Kyiv. un-t im. Borysa Hrinchenka. K., 20 [in Ukrainian].

Sidenko, Yu. O. (2017) *Hlybynne piznannia perynatalnoi symvoliky shliakhom vizualizovanoi reprezentatsii maibutnoho psykholoha* : dys. … kand. psykhol. nauk. Ivano-Frankivsk, 508 [in Ukrainian].

Sudakov, K. V. *(2002). Dinamicheskie stereotipy ili informacionnye otpechatki dejstvitel'nosti. Per Sje, 22* [in Russian].

Surina, A. (2017). *Poniattia «partytsypatsiia»: geneza i aktualnist*. Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh, 35(1), 55-63 [in Ukrainian].

Franchuk, O. Yu. (2015) *Dialoh u hlybynnii korektsii maibutnoho psykholoha* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhol. nauk : 19.00.07; Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. – Kyiv, 20 [in Ukrainian].

Frejd, Z. (1991) *Tolkovanye snovydenyj*. Kyev, 384 [in Ukrainian].

Hawking, S. *Vselennaja. Try knyghy o prostranstve y vremeny*. Sankt-Peterburgh, 2014. 366 [in Russian].

Jacenko, T. S. (1989). *Psihologicheskie osnovy aktivnoj social'nopsihologicheskoj podgotovki budushhego pedagoga k obshheniju s uchashhimisja*: Dis. d-ra psihol. nauk: 19.00. 05. Dis... dokt. psih. Nauk). Kiev [in Ukrainian].

Jacenko, T. S., Gluzman, A. V. (2015). *Metodologija glubinno-korrekcionnoj podgotovki psihologa.* Dnepr : Innovacija [in Ukrainian].

Yatsenko, T.S. (2021). *Teorija i praktika glubinnogo poznanija: pralogicheskoe myshlenie [Theory and Practice of In-Depth Cognition: Pralogical Thinking]*. Academic Publishing, Republic of Moldova: LAP LAMBERT [in Moldova].

Yatsenko, T. S. (2020). *The Pralogical Essence of the Implicit Order*. Psychological Counseling and Psychotherapy, (13), 18-27 [in Ukrainian].

Yatsenko, T. (2021). *Archaic Heritage of the Psyche: Psychoanalysis of the Phenomenon* (V. Lunov, Trans.). Ottawa: Accent Graphics Communications & Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited [in Canada].

Yatsenko, T. S. Ivashkevych E., Halushko L. & Kulakova L. (2022). *Dialogue in In-Depth Cognition of the Subject's Psyche*: Functioning of Pragmatic Referent Statements. Psycholinguistics, 31 (1), 187–232 [in English].

ДОДАТОК
до статті: «Теоретико-практичні проблеми глибинного пізнання психіки суб'єкта в її пралогічно-візуалізованих виявах»

Респондент Д. студентка-психолог НПУ імені М.П. Драгоманова. Виконала завдання: власно підібрала тематичні малюнки для самопрезентації.

Діагностико-корекційна робота із респондентом Д.
(стенограма ведення процесу АСПП)

Д.: Назва малюнку «Сприйняття щастя». Для мене щастя у дрібницях, коли є людина, яка тебе розуміє, це вже багато чого вартує. Політ на гойдалці, це як піднесений настрій, а захід сонця на тлі заходу сонця символізує завершення сьогоднішнього дня і початок наступного.

Рис. 1. Фото респондента: «Сприйняття щастя»

П.: За архетипною символікою гойдалка – це інтимно-чуттєвий аспект, і назва «щастя» вказує, що існує для тебе значуща людина з якою у вас є (або була раніше) душевна гармонія. Троси за архетипною символікою є натяком на «пуповину», а значить на кровну єдність з цією людиною. У цієї «парочки» є певна розбіжність: хтось вище злетів (хтось відстає), але це не заважає їхній єдності самовідчуттів? Чи то так?

Д.: Дійсно гойдалки не завжди синхронні, адже, щоб забезпечити синхрон треба багато енергії. Чоловіча енергія сильніша, ніж жіноча, на мою думку, тому він може швидше йти вгору, а я відстаю.

П.: У батьківській сім'ї була певна чоловіча фігура, яка мала пріоритет, була провідною, енергетичнішою?

Д.: Провідною фігурою у нашій сім'ї був брат і він вів нас за собою, намагався піднести сім'ю на вищий рівень, вказував на перспективи.

П.: Для тебе брат як батько?

Д.: Так, в основному він мене виховував змалечку. Батька я не пам'ятаю взагалі.

П.: Брату подобалась така роль у сім'ї?

Д.: Він був у захваті, він завжди хотів молодшу сестричку (якою я й була), оберігав, няньчив її, він дуже любив і справлявся із цією місією.

П.: Чи не задумувалась ти, що у брата могло бути тяжіння до матері, як до жінки і свою любов до неї він контекстно переніс на тебе-на дитя матері.

Д.: Ні, я впевнена, що такого не було, він опікувався лише мною, бо знав, що мамі важко. Я, і лише я, була центром його уваги.

П.: Можливо для нього ти стала ідеалом дівчини?

Д.: Ні, я далеко не його ідеал, в нас у обох складний характер.

П.: Ваші складнощі перетинались чи більш різнились як «паралелі»?

Д.: Було, що вогонь на вогонь йде, але рідко, частіше-паралель.

П.: Можна передбачити, що на гойдалці (рис. 1), ти і брат?

Д.: Так, ми з малечку разом, і на гойдалці теж були разом.

П.: Чи вибирав він партнерку подібну до твого образу?

Рис. 2.
Психомалюнок:
«Сприйняття близькими мого неіснування»

Д.: Його дівчата мені ніколи не подобалися. Я емпат і легко можу відрізнити погану людину від хорошої. Він незмінно робив невдалий вибір. Наступний малюнок на тему: «Сприйняття близькими мого неіснування» (рис. 2). Настрій моїх близьких багато від чого залежить від мене. На зображенні я бачу свого друга, з яким я досить довго не спілкувалася і він почав закриватись від оточуючих, не міг виговоритися, все тримав у собі.

П.: Цікаво, що ти говориш про неіснування друга, але ж тема малюнку інша, вона торкається тебе самої?

Д.: Я кажу про себе, що у значущої для мене людини з'явилось павутиння у голові, і саме я перестаю для нього існувати, і в цьому є моє неіснування через втрату друга.

П.: Він не може щось адаптувати із твоєї поведінки? Або хибно її сприймає?

Д.: Я його часто вислуховувала і підтримувала, іншої такої людини у нього просто не було, лише мені він усе говорив, але до якогось часу...(схвильована).

П.: Ти була для нього дівчиною-психотерапевтом?

Д.: Ні, лише подругою, яка може вислухати і в цьому була поміч.

П.: Тоді дивно – чому у малюнка така важка тема – «твоє неіснування»?

Д.: Це як приклад, що я людина, яка підтримує, вислуховує знайомих, друзів, але розчарування… це для мене як неіснування.

П.: Чому ти не говориш прямолінійно про власне неіснування, згідно теми малюнку.

Д.: Не буду це спростовувати, але для мене його неіснування і моє зливаються воєдино.

П.: Спостерігається підвищена ідентифікація з тими людьми, які тобі небайдужі? Ти не існуєш, бо павутина у голові, раціо не працює, зображена людина схоже не є живою. Для тебе існувати – це мислити, чи так?

Д.: Так і є, коли мої думки заплутались у павутині, я як не існую.

П.: Спостерігається твоя акцентованість на допомозі іншим, і це є подібним до твого брата, який завжди був поряд і допомагав тобі?

Д.: Можливо. Я ціную кожну людину у своєму житті, всі залишають свій відбиток, люди які оточують мене – наповнюють мене.

Рис. 3. *Назва респондента*: «Дорога мого життя»

П.: Можливо через наповнення себе «братом» ти так акцентована на допомозі.

Д.: Зверну на це увагу. Дорога мого життя – це як залізнична колія і потяг. Рух його уже заданий. Картинка за вікном змінюється, а я їду у вагоні по своїй накресленій дорозі (рис. 3).

П.: Малюнок дійсно вказує, на той факт, що дорога уже наперед задана і змінити щось неможливо. Ти знаходишся всередині вагона, це як залежність від сім'ї. За архетипною символікою вагон – це символ «утроби». Малюнок дає натяк на кровну спорідненість з братом.

Д.: Так уже є. Дорога передбачена долею (фатум), картинка за вікном змінюється, а у вагоні все усталене, його змінити не можна.

П.: Малюнки вказують на те, що ти внутрішньо не є вільною. Твої думки задані павутинням (за архетипною символікою – це символ цнотливості). Тут неначе спрацьовує механізм «натяку», що проблеми щодо твоєї цнотливості турбували твого брата. Можливо тому, з приводу цього малюнка ти говорила просто про друга, який у цьому контексті прирівнюється до брата. Складається враження, що ти невільник (ти в потязі, рис. 3), гойдалки не з кимось – теж несвобода, велика акцентованість на допомозі іншим, неначе зливаєшся з місією брата. Спостерігається залежність від чогось уже заданого.

Д.: Можливо, адже я дійсно не відчуваю свободи у своїх діях, тому й на рис. 4 тема: «Моє майбутнє» – я хочу подолати стіну, яка заважає мені пройти свій власний шлях.

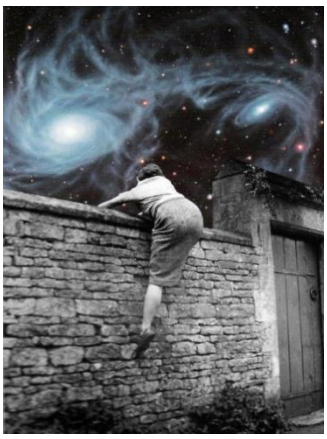

Рис. 4. *Назва респондента*:
«Моє майбутнє»

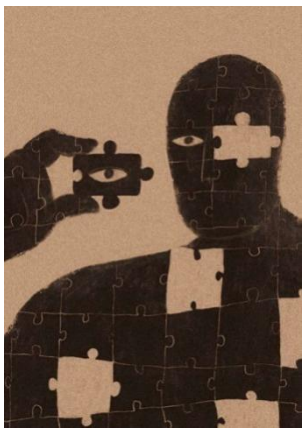

Рис. 5. *Назва респондента*:
«Моє минуле»

П.: Бажання здолати бар'єр? Але ж є двері, чому не користуєшся?

Д.: Так у мене буває, що я дійсно у розв'язанні проблем є ірраціональною і це є проблема пов'язана з рис. 5 «Моє минуле». Це людина-пазл, яка намагається зібрати всі свої шматочки, що випали, вона шукає їх. У реальному житті був такий випадок, я втратила розуміння себе самої (я захворіла).

П.: Малюнок показує, що ти у своїх проблемах щось не вірно трактувала, сприймала, бо основна ж проблема з оком, відсутнє адекватне бачення, чи так?

Д.: Так, був не вірно зроблений вибір партнера, і довелося збирати себе по шматочках, і до сих пір ще у пошуках себе. Внаслідок свого юного віку трапилась така помилка, брата тоді не було поруч і це дало відчуття свободи вибору, який виявився помилковим.

П.: Вплив брата на тебе – це уже на все життя.

Д.: Так, я згідна. Рис. 6. – «Мій партнер по спілкуванню», цей малюнок подібний до рис. 1, але тут пара на одному рівні, на одній хвилі, для мене це важливо, особливо, якщо ще і страховка – сітка є піді мною.

П.: Але ж бачимо паралель дротів, яка ніколи не дасть змогу цій парі стати єдиним цілим? І після того ти запитаєш, чого я повертаюсь до образу брата? Тому що ця персона (брат) набула пріоритету фіксаціях. Тепер твій кавалер – це брат, але ж ще і з доповненнями того, чого у ньому бракувало тобі. Важливо зрозуміти, що ти блокуєш інтимний аспект стосунків зі своїми кавалерами. І все тому, що брат ніколи

Рис. 6. *Назва респондента:* «Мій партнер по спілкуванню»

не може стати інтимно значущою людиною, з ним не може бути реалізована інтимна чуттєвість. Тому ти можеш абсолютувати платонічний аспект взаємин як більш важливий. Стосунки твої можуть бути обтяжені заданістю паралелі, що ми бачимо і на рис. 1, і на рис. 3: колії по яких їде потяг це різні долі у житті, проте єдність з братом є лише в утробі матері –символ вагон). З братом ви кровно-рідні і спільна ґенеза, але ж водночас існує «Табу на інцест», тому інші малюнки вказують на паралелі, які не можуть перетнутись (див. рис. 1, рис. 6). Твої проблеми едіпального порядку, ти сама приглушуєш у собі чуттєвість, хлопець, приміром – гарний друг, але ж буде превалювати відчуття, що це «лише друг». Ти можеш його затримувати у цій ролі. Наступний рис. 7 «Найбільш значима ля мене людина».

Рис. 7. *Назва респондента:* «Найбільш значима для мене людина»

П.: Цей рис. 7 засвідчує (діти зображені перевернуто верх ногами) той факт, що чуттєві аспекти тіла знаходяться зверху (тобто домінують), а голова внизу. І, водночас це вказує на неможливість чуттєвого контакту один з одним. А те, що ви обоє (брат / сестра) з одного «лона матері», засвідчує «спорідненість душ» (ви в однаковій, хоч і не дуже зручній позі) незалежно від наявності часової дистанції в народженні.

Д.: Ніколи навіть не думала про те, що хтось може зрозуміти мою душу. Те, що ви сьогодні мені розказали, дійсно відповідає дійсності і я глибоко вражена почутим. Дякую вам за, те що я змогла пізнати – це безцінно! Підібрала малюнки, розклала їх послідовно, за значущістю для мене, але не очікувала, що так виявиться істина, яка зачепила душу і склала пазли в голові (рис. 5)… сама б я

так і не познайомилась би з нею, із своєю проблемою. Я впевнена, ця інформація мені б ніколи не прийшла в голову, без таких занять. Те, що відбувалось зі мною у стосунках із хлопцями я трактувала хибно і не бачила основну причину – як я саму себе обрікаю на одинокість. Зрозуміла, що це через те, що в мені так фіксувались стосунки з братом і я очікую, що хтось мені подарує подібне, про що свідчить рис. 8 з яким я сьогодні прийшла на заняття, але не подала в загальний аналіз мого комплексу малюнків. Знання, які я отримала є для мене дуже цінними. Я зрозуміла, що я сама собі ускладнюю життя очікуванням такої гармонії взаємин про які я мрію, і які були з братом.

Рис. 8.
Назва респондента:
«Ідеальна пара. Мої бажання»

П.: Ви його вийняли як «із-під лави», уже тепер в самому кінці заняття, але це добре, дякую. Малюнок 8 підтверджує наші гіпотези про чуттєве тяжіння до брата, адже: лампочка, за архетипною символікою, це символ утроби, а на ній без живлення, дійсно, вам двом «не полетіти». Дякую за такий цікавий малюнок, який ілюструє для вас те, що з братом чуттєве єднання може бути лише на небесах. Проте важливо пам’ятати, що ви, Д, можете попадати під вплив тенденції «вимушене повторення», яке потрібно розпізнавати завдяки розумінню власних очікувань, і їх коригувати. Ви не повинні у себе забрати шанс і можливості стати щасливою жінкою в подружньому житті, адже ви дуже красива і на це заслуговуєте. Бажаю Вам спокою і мудрості. Дякую за співпрацю.

Д.: Дякую Вам, мені стало легше, я вже не відчуваю себе приреченою на знедоленість у особистому житті. Я рада, що попала на сеанс і так окріпла моя душа, в аспекті раціональності рішень усіх моїх життєвих проблем. Ще я відчула силу малюнку, для мене це повчально з професійної точки зору. Дуже дякую, я зараз спокійна і врівноважена, відчуваю легкість, це так радісно!